

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB – SROVNÁNÍ ČESKÁ REPUBLIKA A SLOVENSKÁ REPUBLIKA

EDUARD BRUNA

Abstract: Corporate Criminal Liability – Comparing the Czech Republic and Slovakia

The author compares the legislation on corporate criminal liability in the Czech Republic under the Act no. 418/2011 Sb., on Corporate Criminal Liability and the proceedings against legal persons in its latest amendment which was made by the Act no. 183/2016 Sb., with the legislation in Slovakia under the new Act no. 1/2011 Zb., which came into effect on 1st July 2016. The author argues that both laws are based on the same principle of genuine corporate criminal liability. Both countries have adopted the concept of corporate criminal liability which is derived from the conduct of natural persons - the representatives of legal entities. In both states, the criminal liability of legal persons is independent of the liability of natural persons and, at the same time, it is parallel to it. Legal and natural persons may be prosecuted for the same actions. The Czech legislation on corporate criminal liability is stricter. It follows from the personal applicability of the Czech legislation and from the scope of criminalization of corporate conduct which is much broader. The Slovak legislation is more advanced, in a juridical sense, on the issue of transition of criminal responsibility to a legal successor.

Keywords: substantive criminal law, corporate criminal liability, Czech Republic, Slovakia, scope of criminalization of corporate actions, possibility of legal persons to exculpate from criminal liability, transition of criminal responsibility to a legal successor

Klíčová slova: trestní právo hmotné, trestní odpovědnost právnických osob, Česká republika, Slovenská republika, rozsah kriminalizace jednání právnických osob, možnost exkulpace právnické osoby, přechod odpovědnosti na právního nástupce

DOI: 10.14712/23366478.2017.10

ÚVODEM

Předmětem této studie je srovnání právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v České republice a ve Slovenské republice. Takové srovnání má svůj smysl. Oba státy spojuje nejen společná historie a společenský vývoj, ale také společná právní úprava, a v oblasti kriminality stejné nebo velmi podobné problémy. Oba státy v nedávné době přijaly koncept pravé trestní odpovědnosti, přičemž Česká republika tak učinila již v roce 2011 (zák. č. 418/2011 Sb. účinný od 1. 1. 2012, dále jen topo), Slovenská republika tak učinila až o čtyři roky později, a to zákonem č. 91/2015 Z. z., vyhlášeným 25. 2. 2015 a účinným od 1. 7. 2016 (dále jen topok).

Oba státy, tj. Česká republika i Slovenská republika, náleží ke státům tzv. kontinentálního právního systému, ve kterých je trestní odpovědnost založená na zásadě individuální trestní odpovědnosti, což platilo přesně do doby, dokud v obou státech nebyla přijata trestní odpovědnost právnických osob.

Slovenská republika zavedla pravou trestní odpovědnost právnických osob, která je převažujícím modelem trestní odpovědnosti právnických osob v EU, jako jeden z posledních států Evropské unie. Zpracovatelé zákona si vzali jako vzor český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Jakkoli se tak stalo čtyři roky po účinnosti českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, zpracovatelé a schvalovatelé slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob bohužel neodstranili nedostatky, které česká nauka opakovaně vytýkala české právní úpravě, a tak i slovenská právní úprava obsahuje některé legislativní nedostatky, kterým by bylo možné se vyhnout.¹

V jistém smyslu lze říci, že Slovenská republika přijala koncept trestní odpovědnosti právnických osob dříve než Česká republika. Přijala ovšem koncept tzv. nepravé trestní odpovědnosti, a to zákonem č. 224/2010 Z. z., který nabyl účinnosti 1. 10. 2010. Tato právní úprava umožňovala ve slovenském právním řádu postihnout právnické osoby dvěma sankcemi, a to ochrannými opatřeními zabrání peněžitě částky a zabrání majetku. Od účinnosti citovaného zákona ovšem tato možnost nebyla nikdy soudem ve Slovenské republice použita.

Jak uvádí Jelínek, slovenský zákon, jehož inspiračním zdrojem byl do značné míry český zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim je sice podobně jako český zákon založen na velmi podobné koncepci trestní odpovědnosti právnických osob a na prvý pohled i jinak vykazuje s českým zákonem řadu shodných nebo velmi podobných institutů. Při bližším rozboru uvidíme, že tomu tak zcela není, že nejde o velmi podobný zákon, ale o právní předpis, který se v některých podstatných rysech od české právní úpravy liší.²

Porovnáním dvou právních úprav států s velmi podobnou, ne-li stejnou právní kulturou, původně vycházející ze stejného legislativního základu, můžeme uvést výhody a nedostatky jedné či druhé právní úpravy.

ODLIŠNÁ LEGISLAKANCE OBOU PRÁVNÍCH ÚPRAV

Český zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl vyhlášen ve Sbírce zákonů rozeslané dne 22. 12. 2011, tedy celých devět dní před nabytím účinnosti nového zákona, a to po přehlasování veta prezidenta republiky Poslaneckou sněmovnou. Odborná i laická veřejnost tedy měly možnost se seznamovat se zcela novým zákonem měnícím zažitě základy trestní odpovědnosti a nově upravující řadu dalších otázek během vánočních svátků v roce 2011 celých devět

¹ ZÁHORA, J.: Trestná zodpovednosť právnických osob v Slovenskej republike – splnená úloha? *Trestně-právní revue* č. 6/2016, s. 155.

² JELÍNEK, J.: Trestní odpovědnost právnických osob v česko-slovenském srovnání. *Kriminalistika* č. 2/2016, s. 83.

kalendářních dní, případně ještě desátý den – na státní svátek Nový rok 1. 1. 2012. Takový přístup nesvědčí ani o úctě k právu ani o elementární snaze dosáhnout toho, aby se veřejnost mohla s principy právní úpravy seznámit v dostatečném časovém předstihu.³

Slovenský zákon o trestní odpovědnosti právnických osob přijala Národní rada Slovenské republiky dne 13. 11. 2015 s účinností od 1. 7. 2016, takže doba od přijetí zákona do nabytí účinnosti činí 231 dní. Ve Sbírce zákonů Slovenské republiky vyšel až 25. 2. 2016, ale i tak od vyhlášení ve slovenské Sbírce zákonů do nabytí účinnosti proběhlo 126 dní.

HISTORICKÝ EXKURZ – PROCES PŘIJÍMÁNÍ OBOU PRÁVNÍCH ÚPRAV

ČESKÁ REPUBLIKA

Proces přijímání české právní úpravy podrobně rekapituluje v české odborné literatuře Jelínek.⁴ Autor uvádí: „Přijetí vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim Parlamentem České republiky v roce 2011 bylo završením několikaletého úsilí o prosazení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu. Cesta k přijetí nového zákona byla dostatečně popsána jinde, ale připomeňme si alespoň milníky, kterými tato cesta byla lemována.⁵

Náleží k nim rok 2000, ve kterém ve spojitosti s probíhajícími pracemi na rekodifikaci trestního práva hmotného ustanovil ministr spravedlnosti dr. Otakar Motejl specializovanou komisi, která se měla vyslovit k otázce případného zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu. Komise publikovala závěrečnou zprávu v odborném tisku.⁶ Ze zprávy vyplynulo, že ani po podrobné analýze komise nedospěla k jednoznačnému závěru. Zatímco v některých otázkách vládla shoda, v jiných byly závěry značně odlišné.

Komise konstatovala, že v roce 2000 žádný platný mezinárodní dokument nezavazuje Českou republiku k tomu, aby zavedla trestní odpovědnost právnických osob. Takovou povinnost neobsahuje ani právo Evropské unie, takže právní stav v České republice nevytváří žádnou překážku pro tehdy plánovaný vstup do Evropské unie.

Komise shrnula argumenty pro a proti zavedení právní odpovědnosti právnických osob, ale nedospěla k jednoznačné odpovědi na otázku, zda tyto důvody jednoznačně odůvodňují potřebu zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Shoda podle ní panuje v názoru, že v činnosti právnických osob se vyskytují závažná protiprávní jednání s negativními společenskými důsledky, která je žádoucí sankcionovat. Sporné zůstává však to, zda k postihu těchto negativních jednání jsou dostatečné mimotrestní,

³ JELÍNEK, J.: Op. cit. s. 91.

⁴ JELÍNEK, J.: Op. cit. s. 83–86.

⁵ Srov. JELÍNEK, J.: Nad českým zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 92.

⁶ MUSIL, J. – PRÁŠKOVÁ, H. – FALDYNA, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo* 2001, č. 3, s. 6–17.

tedy především administrativněprávní nástroje, nebo zda je zapotřebí zavést trestněprávní odpovědnost a trestněprávní sankce. Pro obě alternativy, soudila komise, tj. pro zavedení trestní odpovědnosti i proti jejímu zavedení, hovoří stejně pádné argumenty.

Komise usoudila, že při možném zavedení trestní odpovědnosti právnických osob by se tato měla vztahovat pouze na některé druhy právnických osob, a to na právnické osoby, které mají povahu korporací. Výslovně vyňat by měl být stát a jednotky územní samosprávy. Z hlediska rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob komise doporučila spíše taxativní výčet trestných činů, kterých by se právnické osoby mohly dopustit. Komise navrhla také paralelní trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby za týž skutek. Dále doporučila i pro trestní odpovědnost právnických osob zachovat princip zavinění. Za poměrně obtížný problém komise považovala nalezení přesné definice subjektů, jejichž jednání může založit trestní odpovědnost právnických osob.⁷

V roce 2001 se Legislativní rada vlády České republiky přiklonila k zavedení právé trestní odpovědnosti právnických osob. Následně vláda předložila návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim Parlamentu České republiky (21. 7. 2004), ve kterém byl již v prvním čtení Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky zamítnut (2. 11. 2004).⁸ Pro jeho zamítnutí se vyslovilo 69 poslanců a proti zamítnutí 49 poslanců.

Zákonodárce, také pod vlivem zamítnuté osnovy z roku 2004, se při rekodifikaci českého trestního práva hmotného nakonec přiklonil k řešení nezavádět při rekodifikaci trestního práva hmotného trestní odpovědnost právnických osob. Nově přijatý trestní zákoník (zák. č. 40/2009 Sb., v platném znění) byl a je založen na individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, obdobně jako byl předchozí trestní zákon z roku 1961 (zák. č. 140/1961 Sb.). Problém trestní odpovědnosti právnických osob ovšem nezanikl, ale spíše naopak nabyl na aktuálnosti v souvislosti s mezinárodními závazky, doporučeními a celosvětovou odbornou diskusí vedenou na uvedeném téma.⁹ Po zamítnutí návrhu na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2004 vláda jiný podobný návrh Poslanecké sněmovně nepředložila. Místo toho se uvažovalo o možnosti řešit deliktní odpovědnost právnických osob prostředky správního práva. V tomto smyslu byl v roce 2008 připraven věcný záměr zákona o správní odpovědnosti právnických osob, který byl v roce 2009 po připomínkovém řízení odmítnut, a řešení bylo nadále hledáno jen v systému trestní odpovědnosti právnických osob.

Nový vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky v březnu 2011 a v relativně krátké době byl projednán a schválen jak Poslaneckou sněmovnou (3. čtení proběhlo 27. 9. 2011), tak Senátem Parlamentu České republiky (Senát schválil návrh

⁷ MUSIL, J. – PRÁŠKOVÁ, H. – FALDYNA, F.: Op. cit. s. 12–14.

⁸ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. K důvodům zamítnutí vládní osnovy srov. též JANDA, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. *Právní fórum* 2006, č. 5, s. 177.

⁹ Srov. např. PIETH, M. – IVORY, R. (ed.): *Corporate Criminal Liability – Emergence, Konvergence and Risk*. Dordrecht: Springer, 2011.

zákona dne 27. 10. 2011) a byl postoupen prezidentu republiky k podepsání 3. 11. 2011. Účinnost nového zákona byla stanovena dnem 1. 1. 2012.¹⁰

Osud tohoto zákona ovšem zůstal do posledních chvil otevřený, protože prezident republiky využil svého ústavního práva a podle čl. 62 písm. h) Ústavy vrátil Parlamentu přijatý zákon (tzv. veto prezidenta republiky).

Veto prezidenta republiky vytvořilo relativní překážku k tomu, aby zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl přijat.¹¹

O vráceném zákonu hlasovala v prosinci 2011 Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky znovu a prezidentovo veto přehlasovala.¹² Zákon byl vyhlášen ve Sbírce zákonů rozeslané dne 22. prosince 2011 pod č. 418/2011 Sb. tedy devět dní před nabytím účinnosti nového zákona.¹³

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Také ve Slovenské republice prošlo přijetí pravé trestní odpovědnosti právnických osob legislativními peripetemi, přičemž celkový počet předložených a nepřijatých legislativních návrhů byl vyšší než v České republice.¹⁴

První pokusem o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob ve Slovenské republice byl vládní návrh nového (rekodifikovaného) slovenského trestního zákona předložený Národní radě Slovenské republiky dne 23. 4. 2004. Původní legislativní představa o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob počítala v rámci připravované rekodifikace s doplněním obecné i zvláštní části nového trestního zákona (a současně navrhovaného trestního řádu) o ustanovení, které by zakotvily pravou trestní odpovědnost právnických osob.¹⁵

Návrh obsahoval konstrukci, že právnická osoba by mohla spáchat všechny trestné činy, které byly výslovně uvedeny ve zvláštní části trestního zákona, s výjimkou těch, které vyžadovaly ke spáchání speciální subjekt. Samotná trestní odpovědnost právnických osob byla upravená v páté hlavě navrhované obecné části trestního zákona. Navrhovaná právní úprava ve Slovenské republice vycházela z tzv. identifikační teorie. Navrhovalo se, aby trestní zákon zavedl původní trestní odpovědnost za chybné a nesprávné jednání jejich vedení.

Trestní odpovědnost by se nevztahovala na stát, státní orgány, obce a vyšší územní celky. Stát byl z trestněprávní odpovědnosti vyňat.¹⁶

¹⁰ K postupu při projednávání návrhu v Poslanecké sněmovně a Senátu, zejména k argumentům pro jeho přijetí a proti jeho přijetí srov. např. NOVÁČKOVÁ, S.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. *Trestněprávní revue* 2012, č. 2, s. 27–30.

¹¹ Obsah veta prezidenta republiky a další související otázky srov. JELÍNEK, J. – HERCZEG, J.: *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 21–22.

¹² Usnesení Poslanecké sněmovny ze dne 6. 12. 2011 publikované pod č. 419/2011 Sb.

¹³ JELÍNEK, J.: Op. cit. s. 84–86.

¹⁴ TURAYOVÁ, I. – TOBIÁŠOVÁ, L. – ČENTĚŠ, J.: Trestná zodpovednosť právnických osôb. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 17 a násl. KOČAN, Š.: Genéza trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 314.

¹⁵ Srov. SEGEŠ, I.: Konceptia trestnej zodpovednosti právnických osôb v slovenskom trestnom práve. *Právny obzor* 2002, č. 4, s. 329–332.

¹⁶ ZÁHORA, J.: Op. cit. s. 151.

Návrh se setkal s nevolí zejména poslanců Národní rady Slovenské republiky, a proto jej Ministerstvo spravodlnosti 8. 2. 2005 vzalo zpět a pozdější návrh nového, tj. rekonfigurovaného slovenského trestního zákona ani jeho přijaté znění již ustanovení o trestní odpovědnosti právnických osob neobsahovalo a neobsahuje (srov. zák. č. 300/2005 Zb.).

Další neúspěšný legislativní pokus o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob se datuje do roku 2005. Na rozdíl od předcházejícího návrhu umožňujícího postihnout právnickou osobu za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákona, tento návrh zúžil trestní odpovědnost právnických osob jen za trestné činy taxativně vyjmenované v ustanovení § 123 odst. 4 navrhovaného zákona. Podle předkladatele šlo jen o minimální katalog trestných činů, které Slovenská republika měla povinnost transformovat do svého právního řádu na základě mezinárodních závazků. Ani tento návrh však nenašel podporu v zákonodárném sboru. Na základě společné zprávy výborů byla při schvalování nového trestního zákona trestní odpovědnost právnických osob vypuštěná. Podle názoru zákonodárce zavedením trestní odpovědnosti právnických osob by se zavedl kolektivní trest i pro zaměstnance právnické osoby, kteří nejsou odpovědní za protiprávní jednání statutárních orgánů. Jednalo by se o porušení zásady „ne bis in idem“. Zároveň by byla narušena rovnost subjektů v trestním právu.¹⁷

Hned následující rok 2006 byly předloženy dokonce dva legislativní návrhy (jeden vládní a druhý poslanecký) na zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob, ale ani jeden nebyl úspěšný. První variantu představoval poslanecký návrh (předložený dne 23. 2. 2006), druhou variantou byl vládní návrh (schválený vládou Slovenské republiky dne 22. 2. 2006 a předložený Národní radě Slovenské republiky dne 24. 2. 2006). Oba návrhy zákonů koncipovaly budoucí právní úpravu shodně. Zákon měl mít podle obou návrhů stejnou strukturu, která zahrnovala obecnou část (hmotněprávní ustanovení), řízení (procesněprávní ustanovení) a společná, přechodná a závěrečná ustanovení. V případě přijetí jednoho či druhého návrhu zákona by se nacházel ve vztahu k novým trestním kodexům v postavení *lex specialis*.¹⁸

I přes propracovanost obou návrhů samostatných zákonů o trestní odpovědnosti právnických osob se ani v roce 2006 nenašla politická vůle potřebná k jejich přijetí.

V této spojitosti je třeba připomenout, že absence právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob byla (obdobně jako absence české právní úpravy) předmětem kritiky v rámci hodnocení implementace obsahu rámcových rozhodnutí do vnitrostátního práva.¹⁹

Potřeba implementace sankcionování právnických osob v případech, kdy došlo v souvislosti s jejich činností ke spáchání trestného činu, vyplývající z četných mezinárodních závazků vedla k návrhu nové právní úpravy, a to ve formě novely trestního

¹⁷ ZÁHORA, J.: Op. cit. s. 151.

¹⁸ Podrobně k obsahu obou návrhů srov. KOČAN, Š.: Op. cit. s. 316–317.

¹⁹ Srov. například Zprávu Komise Radě a Evropskému parlamentu založenou na čl. 10 rámcového rozhodnutí Rady ze dne 19. 7. 2002 o boji proti obchodování s lidmi (Celex 52006 DCO 187, s. 4) nebo zprávu Komise Radě a Evropskému parlamentu založenou na čl. 9 rámcového rozhodnutí Rady ze dne 28. 11. 2002 o posílení trestního rámce s cílem zabránit napomáhání k nepovolenému vstupu, tranzitu a pobytu (Celex 52006 DCO 770, s. 4–5). Obě zprávy konstatují, že v právním řádu většiny členských států existuje možnost uložit právními osobám sankce alespoň formou správních opatření. Obě zprávy ovšem také konstatují, že právní předpisy české republiky, Slovenské republiky a Lotyšska neumožňují, aby právnické osoby byly činěny odpovědnými za protiprávní jednání.

zákona a trestního řádu. Návrh zákona, který počítal se zavedením tzv. nepravé trestní odpovědnosti právnických osob, byl v dubnu 2008 předložen vládě Slovenské republiky, ale i tento pokus skončil neúspěšně. Neschválený návrh se však stal podkladem pro budoucí právní úpravu.

V rámci principu „ode zdi ke zdi“ byl v roce 2008 vládě Slovenské republiky předložen opět nový návrh zákona, kterou se zaváděla tentokrát tzv. nepravá trestní odpovědnost právnických osob. Podstata návrhu spočívala v možnosti uložení sankce právnické osobě ve formě dvou ochranných opatření, a to zabránění finančních prostředků do určité výše a zabránění majetku. Ani tento návrh nebyl přijat, ale již o dva roky později, v roce 2010 byla obdobná koncepce schválena jako zák. č. 224/2010 Zb. s účinností od 1. 9. 2010. Tímto zákonem se konečně do slovenského právního řádu zavedla tzv. nepravá trestní odpovědnost záležející v tom, že umožňovala právnické osobě uložit sankce, a to ochranné opatření ve formě zabránění peněžitě částky (§ 83a slov. tr. zák.) a zabránění majetku (§ 83b slov. tr. zák.).²⁰

Konečně v roce 2012 začala pracovat při Ministerstvu spravedlnosti komise pro vytvoření návrhu nového zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, která po vzoru České republiky se rozhodla zpracovat samostatný zákon, který byl následně přijat Národní radou Slovenské republiky.²¹ V průběhu přípravy nového zákona se měnily jeho podstatné parametry (například původní návrh počítal s odpovědností právnických osob za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části, později jen za všechny trestné činy, u kterých to nevylučuje jejich povaha, aby nakonec v přijatém znění právnické osoby odpovídaly za trestné činy taxativně uvedené). Od počátku legislativních prací vyjadřovaly zásadní nesouhlas s připravovanou normou zejména zaměstnavatelské svazy a podnikatelé.²²

VEDLEJŠÍ TRESTNÍ ZÁKONY, JEJICH SHODNÝ ÚČEL

Český zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, a shodně slovenský zákon č. 91/2016 Zb., o trestní odpovědnosti právnických osob a o změně a doplnění některých zákonů, jsou v obou republikách prameny českého, resp. slovenského trestního práva. Oba zákony nejsou ovšem zcela samostatnými zákony, ale navazují na předpisy trestního práva v oblasti trestního práva hmotného a procesního, resp. doplňují je. Těmito obecnými předpisy jsou zejména trestní zákoník a trestní řád a v České republice také zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních. Jde svou povahou o zákony, které jsou označovány jako vedlejší trestní zákony.

V České republice tato povaha spojuje zákon č. 418/2011 Sb. s jiným vedlejším trestním zákonem, a to zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění. Oba zákony jsou v poměru speciality k obecné právní úpravě, tj. k trestnímu zákoníku, trestnímu řádu a zákonu o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních,

²⁰ JELÍNEK, J.: Op. cit. s. 86–87.

²¹ TURAYOVÁ, I. et al.: Op. cit. s. 21.

²² Podrobně k obsahu těchto námitek TURAYOVÁ, I. et al.: Op. cit. s. 22–25.

jak to vyplývá z ustanovení § 1 odst. 2 topo a § 1 odst. 3 zák. mládeže. Tím ovšem jejich podobnost končí. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob je v České republice druhým vedlejším trestním zákonem.

Ve Slovenské republice je situace trochu odlišná. Ve Slovenské republice speciální zákon o soudnictví ve věcech mládeže neexistuje, příslušná materie je obsažena v trestním zákoně nebo v trestním řádu, a tak zákon o trestní odpovědnosti právnických osob je prvním vedlejším trestním zákonem ve Slovenské republice.

Kriminálně politické důvody, které vedly k přijetí trestní odpovědnosti právnických osob v České republice a ve Slovenské republice, byly v zásadě stejné. Oba státy tím splnily dlouhodobé závazky vyplývající z řady mezinárodních nástrojů, které požadovaly určité jednání ve sféře právnických osob kriminalizovat a uložit právnickým osobám účinné, přiměřené a odstrašující sankce („effective, proportionate and dissuasive“), což je formulace obsažená v řadě mezinárodních právních nástrojů požadujících kriminalizaci jednání právnických osob.²³ Svoji váhu měl nepochybně i vliv angloamerického práva, ve kterém je trestní odpovědnost právnických osob ustáleným institutem. V případě Slovenské republiky k tomu ještě přistupuje negativní zkušenost s aplikací, resp. neaplikací zák. č. 224/2010 Zb., který s účinností od 1. 9. 2010 do slovenského právního řádu zavedl tzv. nepravou trestní odpovědnost záležející v tom, že umožňovala právnické osobě uložit sankce, a to ochranné opatření ve formě zabránění peněžitě částky (§ 83a slov. tr. zák.) a zabránění majetku (§ 83b slov. tr. zák.).²⁴

Účel obou zákonů je proto stejný, jak vyplývá z ustanovení § 1 odst. 1 topo („Tento zákon upravuje podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání stanovených trestných činů právnickým osobám uložit, a postup v řízení proti právnickým osobám“) i ustanovení § 1 odst. 1 toposk („Tento zákon upravuje základy trestní odpovědnosti právnických osob, druhy trestů, jejich ukládání a trestní řízení proti právnickým osobám“). Rozdílné formulace jsou důsledkem toho, že slovenská právní úprava neumožňuje právnickým osobám uložit ochranné opatření, ale pouze tresty, proto se v ustanovení o účelu zákona nehovoří o ochranných opatřeních. Slovenská formulace o tom, že zákon upravuje „základy trestní odpovědnosti“ je ovšem výstižnější než česká formulace, že zákon upravuje „podmínky trestní odpovědnosti“.

Oba dva zákony, český i slovenský mají také podobnou strukturu. V zásadě je možné v zásadě rozdělit do tří částí, obsahujících jednak ustanovení hmotně právní o trestní odpovědnosti právnických osob, dále ustanovení o jejich sankcionování a nakonec ustanovení upravující řízení proti právnickým osobám. Jejich obsahem jsou jak normy

²³ Např. ZÁHORA, J.: Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy v európskej dimenzi – komparatívny prehľad. In JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 15–17.

²⁴ Např. KORDÍK, M.: Nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb podľa súčasnej právnej úpravy v Slovenskej republike a základ pravej trestnej zodpovednosti podľa pripravovaného návrhu zákona v SR. In JELÍNEK, J. a kol.: Op. cit. s. 329–337. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob (Národní rada SR, VI. volební období, tisk č. 1751) v této spojitosti uvádí, že podle dostupných statistických údajů ke dni předložení vládního návrhu zákona k projednání Národní radě SR předkladatel neviduje ani jeden případ aplikace § 83a a § 83b slov. tr. zák., tj. v trestním řízení od doby nabytí účinnosti této úpravy nebyla postížena žádná právnická osob podle citovaných ustanovení.

hmotněprávní, tak procesní. Také jejich rozsah je podobný (český zákon obsahuje celkem čtyřicet osm paragrafů, slovenský toposk dokonce jen třicet sedm paragrafů).

Česká právní úprava i slovenská právní úprava shodně uvádějí, že speciální zákon o trestní odpovědnosti právnických osob se použije, „není-li to z povahy věci vyloučeno“ (§ 1 odst. 2 topo, § 1 odst. 2 toposk). Povaha věci vylučuje například použití trestního řádu v případě řízení proti právnickým osobám v případech, ve kterých by se měla v řízení proti fyzické osobě aplikovat opatření omezující její osobní svobodu. V řízení proti právnickým osobám tedy nelze použít například institutu zadržení, vazby, proti obviněné právnické osobě nelze vydat příkaz k zatčení, nelze ji podrobit osobní prohlídce, nelze jí zakázat vycestování do zahraničí.

Koncept samostatného zákona byl v České republice i Slovenské republice zvolen jednak z obavy, že by bylo nutné novelizovat řadu ustanovení trestního zákoníku a trestního řádu, a jednak ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob obsahují řadu institutů, které se neuplatní vůči fyzickým osobám. Trestní odpovědnost právnických osob se vyznačuje určitými zvláštnostmi (pokud jde o subjekt trestní odpovědnosti, zavinění právnické osoby, její sankcionování etc.). Tím, že jsou tyto otázky upraveny ve zvláštním zákoně, dává zákonodárce najevo, že jde o jakousi druhou větev trestního práva, druhou variantu trestní odpovědnosti a brání automatickému hledání paralel mezi trestní odpovědností fyzických osob a trestní odpovědností korporací.²⁵

SHODNÁ KONCEPCE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI PRÁVNICKÝCH OSOB V OBOU PRÁVNÍCH ÚPRAVÁCH

Další shodu mezi oběma právními úpravami trestní odpovědnosti právnických osob shledávám v celkové koncepci trestní odpovědnosti právnických osob v obou právních řádech, kterou můžeme charakterizovat přívlastky: pravá trestní odpovědnost, odvozená trestní odpovědnost, ve vztahu k trestní odpovědnosti fyzických osob souběžná a nezávislá trestní odpovědnost a nakonec odpovědnost subjektivní.

Trestní odpovědnost v obou státech je koncipována především jako tzv. *pravá trestní odpovědnost*. Právnické osoby jsou z hlediska dopadů postaveny na roveň osobám fyzickým. Hmotněprávní úprava je obsažena v trestním předpise a právnickým osobám jsou ukládány trestní sankce v trestním řízení. Konkrétní úprava v České republice a ve Slovenské republice se pochopitelně liší, pokud jde o vymezení okruhu právnických osob podléhajících trestněprávní sankci, rozsah kriminalizace jejich jednání, možnosti sankcionování, i pokud jde o zvláštnosti řízení proti nim. V České republice je tento koncept trestní odpovědnosti od nabytí účinnosti zákona č. 418/2011 Sb., tj. od 1. 1. 2012, nepředcházal mu jiný koncept, jako tomu bylo ve Slovenské republice, která měla nejprve zakotven systém nepravé trestní odpovědnosti, který byl nahrazen pozdějším systémem pravé trestní odpovědnosti podle zák. č. 91/2016 Zb.²⁶

Trestní odpovědnost podle současné platné české právní úpravy a podle nové slovenské úpravy odpovědnosti právnických osob je *odpovědností odvozenou*. Právnické

²⁵ JELÍNEK, J.: Op. cit. s. 88–90.

²⁶ Srov. např. TURRAYOVÁ, I.: Op. cit. s. 51 a násl.

osoby jsou umělé organizační útvary, které mohou jednat pouze prostřednictvím fyzických osob. Nikoliv však každá fyzická osoba má v rámci struktury právnické osoby způsobilost jednat za právnickou osobu. Za právnickou osobu jednájí pouze ty fyzické osoby, které jsou k tomu oprávněné jednat jako zástupci. Za právnickou osobu tedy jednájí jejím jménem a na její účet zástupci. Právnická osoba tedy sama nejedná a lze ji pouze přičítat jednání fyzických osob. Tento přístup má za následek, že předurčuje trestní odpovědnost právnických osob jakožto odpovědnost odvozenou od trestní odpovědnosti osob fyzických. Aktivita právnických osob je zprostředkována jednáním té které fyzické osoby.

Český i slovenský zákon o trestní odpovědnosti právnických osob konstruuje trestní odpovědnost právnických osob jako *odpovědnost souběžnou*, kdy možnost souběžného uplatnění trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby je dovozována z ustanovení § 8 odst. 3 a § 9 odst. 3 topo a z ustanovení § 4 odst. 4 topok.

Trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob a trestní odpovědností fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnických osob (§ 9 odst. 3 topo). Český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob dále uvádí v ustanovení § 8 odst. 3 topo, že trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v § 8 odst. 1, 2 topo.

Podle § 4 odst. 4 topok trestní odpovědnost právnické osoby není podmíněná vyvozením trestní odpovědnosti vůči fyzické osobě a není podmíněná ani zjištěním, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem zakládajícím trestní odpovědnost. Proto hovoříme u obou právních úprav o *souběžné a nezávislé odpovědnosti fyzických a právnických osob*.

Poslední charakteristikou trestní odpovědnosti právnických osob v obou státech je označení trestní odpovědnosti jako *odpovědnosti subjektivní*, nicméně povaha „zavinění“ právnické osoby je poněkud odlišné od zavinění osoby fyzické.²⁷

ODLIŠNÁ OSOBNÍ PŮSOBNOST ZÁKONA

Osobní působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, respektive vyloučení z osobní působnosti tohoto zákona obsahuje česká právní úprava v ustanovení § 6 topo a slovenská právní úprava v ustanovení § 5 topok. Tato ustanovení určují, na které právnické osoby se zákon nevztahuje. V obou právních úpravách je tedy osobní působnost vymezena negativně určením osob, na které se daný předpis nevztahuje. Obě ustanovení (§ 6 topo, § 5 topok) stanoví hmotněprávní exempci určitých subjektů.

Porovnáním textu obou právních úprav vidíme mezi oběma ustanoveními podstatné změny, které spočívají v okruhu osob vyloučených z trestní odpovědnosti.²⁸ Slovenská

²⁷ Srov. JELÍNEK, J.: Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika* č. 1/2016, s.

²⁸ Ustanovení § 6 odst. 2 topo a § 5 odst. 2 topok o tom, že majetková účast právnických osob vyloučených z trestní odpovědnosti na jiné právnické osobě nevylučuje trestní odpovědnost této jiné právnické osoby

právní úprava vylučuje v ustanovení § 5 odst. 1 toposk široký okruh právnických osob z trestní odpovědnosti, jak vyplývá ze srovnání obou právních úprav:

§ 6 topo

Vyloučení odpovědnosti některých právnických osob za trestný čin

- (1) *Podle tohoto zákona nejsou trestně odpovědné*
 - a) *Česká republika,*
 - b) *územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci.*
- (2) *Majetková účast právnických osob uvedených v odstavci 1 na právnické osobě nevyklučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby podle tohoto zákona.*

§ 5 toposk

Vylúčenie trestnej zodpovednosti niektorých právnických osôb

- (1) *Podľa tohto zákona nie sú trestne zodpovedné*
 - a) *Slovenská republika a jej orgány,*
 - b) *iné štáty a ich orgány,*
 - c) *medzinárodné organizácie zriadené na základe medzinárodného práva verejného a ich orgány,*
 - d) *obce a vyššie územné celky,*
 - e) *právnické osoby, ktoré sú v čase spáchania trestného činu zriadené zákonom,*
 - f) *iné právnické osoby, ktorých majetkové pomery ako dlžníka nemožno usporiadať podľa osobitného predpisu upravujúceho konkurzné konanie.*
- (2) *Majetková účasť právnických osôb uvedených v odseku 1 na právnickej osobe nevyklučuje trestnú zodpovednosť takejto právnickej osoby podľa tohto zákona.*

Zatímco českou právní úpravu osobní působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob můžeme označit spíše za širokou a uvažovat případně i o jejím zúžení, u slovenské právní úpravy vidíme, že okruh právnických osob nepodléhajících trestní odpovědnosti je až neúměrně rozšířen na úkor funkčnosti právní úpravy. Týká se to zejména případů uvedených v ustanovení § 5 odst. 1 písm. e) toposk, tj. vyloučení z trestní odpovědnosti těch právnických osob, které v době spáchání trestného činu byly zřízeny zákonem.²⁹

Komentář ke slovenskému zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob od autorů Záhory a Šimovčeka v příslušné partii k ustanovení § 5 slovenského zákona uvádí k ustanovení § 5 odst. 1 písm. e), tj. k ustanovení, podle něhož trestně odpovědné nejsou

(například Česká republika je držitelem majetkové účasti v právnické osobě Budějovický Budvar, národní podnik, a v jiných právnických osobách) jsou formulačně i obsahově identická.

²⁹ Pokud jde o výslovné vyloučení cizích států, jejich orgánů a mezinárodních organizací zřízených na základě mezinárodního práva veřejného a jejich orgánů z působnosti slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob [§ 5 odst. 1 písm. b), c) toposk], jejich výslovné neuvedení v ustanovení českého § 6 topo nepovažují za chybu, ke stejnému výsledku dojdeme výkladem. V souladu s mezinárodní zásadou suverenity (svrchovanosti) nelze na základě zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim postihnout ani žádný cizí stát. Podle této zásady totiž žádný stát nemůže být podřízen moci jiného státu ani žádné vnější moci, tedy ani trestněprávní pravomoci jiného státu. V úvahu za jednání cizího státu proto přichází toliko odpovědnost mezinárodní. Uvedené je nutno vztáhnout i na mezinárodní organizace (OSN, NATO, Rada Evropy apod.).

právnícké osoby, které v době spáchání trestného činu jsou zřízeny zákonem, celkem 57 výjimek, které vypočítává, přičemž konečný výčet trestně neodpovědných právníckých osob na Slovensku zřízených zákonem bude daleko vyšší.³⁰ Tak například jednou z výjimek jsou veřejné vysoké školy a státní vysoká škola. Veřejných vysokých škol ve Slovenské republice je jistě několik desítek.

Exempce územně samosprávných celků v ČR je vymezena úžeji (a právní úprava je tedy přísnější) než exempce obcí a vyšších územních celků na Slovensku. V ČR územně samosprávné celky nejsou trestně odpovědné jen „při výkonu veřejné moci“, a contrario v ostatních případech trestně odpovědné jsou. Podle slovenské právní úpravy jsou obce a vyšší územní celky vyloučeny z působnosti zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob vždy.

Znamená to, že škála možných pachatelů v České republice – právníckých osob je vskutku široká, nepoměrně širší než na Slovensku, a zahrnuje od škol (základních škol, středních škol, vyšších odborných škol, jiných školských zařízení jako právníckých osob zřízených podle školského zákona), vysokých škol, konzervatoří, nemocnic, ústavů vědeckých nebo výzkumných přes obchodní společnosti upravené v obchodním zákoníku (veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost, akciovou společnost, společnost s ručením omezeným, družstvo), profesní komory (Česká lékařská komora, Česká advokátní komora, Exekutorská komora, Notářská komora ČR etc.), církve a náboženské společnosti, právnícké osoby zřízené zákonem (například České dráhy, Českou televizi, Český rozhlas, Českou tiskovou kancelář, Českou národní banku, Národní galerii, Českou konsolidační agenturu, Všeobecnou zdravotní pojišťovnu), politické strany a hnutí, nadace a nadační fondy, právnícké osoby nadační povahy (například Státní fond životního prostředí, Státní fond kultury ČR, Státní fond ČR pro podporu a rozvoj kinematografie), zdravotnická zařízení až po společenství vlastníků jednotek, bytové družstvo, družstevní záložny, státní podniky zřizované podle zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, Agrární komoru České republiky či Hospodářskou komoru České republiky nebo obce, kraje, hlavní město Prahu či zájmové sdružení právníckých osob.³¹

Ve Slovenské republice ovšem dlouhá řada subjektů zřízených právníckými osobami je z působnosti zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob vyloučena, což podstatně omezuje dopad nové právní úpravy a víceméně ji činí málo použitelnou, což můžeme doložit tím, že se shora jen pro příklad uvedených subjektů trestní odpovědnosti podle české právní úpravy vyloučíme ty subjekty, které jsou zřízeny zákonem. V takovém případě se okruh právníckých osob podléhajících trestní odpovědnosti výrazně sníží. Česká právní úprava trestní odpovědnosti právníckých osob je tedy jednoznačně přísnější ve srovnání s právní úpravou slovenskou.

V literatuře prosazuje zúžení české právní úpravy osobní působnosti § 6 topo by bylo na základě inspirace slovenskou úpravou Jelínek. Autor uvádí, že de lege ferenda by bylo žádoucí vyloučit z osobní působnosti zákona právnícké osoby ve dvou případech:

³⁰ ZÁHORA, J. – ŠIMOŤEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osob. Komentár*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 104–111.

³¹ JELÍNEK, J. – HERCZEG, J.: *Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 53–54.

Jestliže právnické osoby sice právně existují, ale buď nemají žádný majetek nebo jsou silně zadlužené (a již z tohoto důvodu je omezen okruh trestů, kterými je možné takovou právnickou osobu postihnout), nevyvíjejí žádnou činnost (takže jim ani nezáleží na jejich dobré pověsti a případný trest uveřejnění rozsudku se jich nijak nedotkne), slouží fakticky jako „prázdné schránky“ spojené nejvýše s „bílým koněm“ (statutárním orgánem je často bezdomovec nebo jiná osoba, která o činnosti právnické osoby pocho-pitelně nic neví a která tuto funkci vykonává za drobnou úplatu), sídlo takové právnické osoby je často uváděno na adrese, na které sídlí řada dalších podobných společností a na které se nikdo fakticky nezdržuje, porušují povinnosti stanovené pro působení právnické osoby normami civilního práva. Zde se nabízí postih podle jiných právních nástrojů, například zrušení právnické osoby podle předpisů správního či soukromého práva místo drahého a fakticky zbytečného trestního stíhání. Hmotněprávní řešení se jeví jako vhodnější než pro tyto případy doporučovaná zásada oportunitity, jejíž meze nejsou nikdy přesně stanoveny.

Jestliže jde o právnickou osobu, ve které je stoprocentní majetkový podíl státu (právnickou osobou je státní podnik nebo akciová společnost se stoprocentní státní účastí vykonávající například činnost ve veřejném zájmu), u kterých vzniká otázka, jakou sankci jim lze vůbec uložit. V případě uložení například tak typické sankce jakou je peněžitý trest by tak stát prostřednictvím soudu potrestal státem vlastněnou právnickou osobu a zároveň by stát zaplatil peněžitý trest státními penězi, přičemž tyto peníze by byly odvedeny do státního rozpočtu. V takovém případě by stát ve svém důsledku trestal sám sebe.³²

Podle mého názoru by bylo žádoucí rozšířit tento počet výjimek ještě ve dvou případech, a to v případě odborových organizací, u kterých by trestní postih mohl narazit na mezinárodní závazky k možnosti se odborově sdružovat, a dále v případě politických stran, u kterých by případná trestní sankce mohla kolidovat s volnou soutěží politických stran a mohla by hraničit s politickou diskriminací.

ROZSAH KRIMINALIZACE JEDNÁNÍ PRÁVNICKÝCH OSOB V ČESKÉ A SLOVENSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ODLIŠNÝ

Zákonodárci v obou zemích, pokud jde o rozsah kriminalizace jednání právnických osob, původně přijali stejný systém vymezení trestných činů, kterých se může dopustit právnická osoba. Stanovili taxativně výčet trestných činů, za které mohou právnické osoby nést trestní odpovědnost. Takový systém je považován za jasný, předvídatelný, efektivní a konzistentní.³³

Český zákonodárce při stanovení rozsahu kriminalizace jednání právnických osob zvolil řešení, podle kterého stanovil v § 7 odst. 1 cit. zák. taxativní výčet trestných

³² JELÍNEK, J.: Trestní odpovědnost právnických osob v česko – slovenském srovnání. *Kriminalistika* č. 2/2016, s. 94.

³³ ŠIMOVICEK, I. – SZABOVÁ, F.: Trestná zodpovednosť právnických osob – komparácia vybraných aspektov právnych úprav v niektorých štátoch EU, USA a Švajčiarska a možnosti ďalšieho vývoja na póde Evrópskej únie. *Státni zastupiteľství* č. 5/2014, s. 61.

činů, za které právnická osoba může být trestně odpovědná. Tento výčet zahrnoval do 30. 11. 2016, tedy do nabytí účinnosti zák. č. 183/2016 Sb., celkem 89 zločinů nebo přečinů, u kterých přicházela v úvahu trestní odpovědnost právnických osob.

Obdobně slovenský zákon č. 91/2016 Zb. v ustanovení § 3 taxativně vyjmenovává trestné činy, kterých se může dopustit právnická osoba. Výčet zahrnuje celkem 75 trestných činů, čili méně, než tomu je v české právní úpravě. Pro oba zákony je také shodné, že ve výčtu trestných činů uvedených v původním znění ustanovení § 7 topo a aktuálním znění § 3 toposk jsme mohli nalézt různorodou směs deliktů téměř ze všech hlav zvláštní části trestního zákoníku, respektive slovenského trestního zákona. Tento výčet (shodně v obou právních úpravách) nezahrnoval, resp. nezahrnuje některé trestné činy, které by měly ve výčtu figurovat především, například trestný čin porušování povinností při správě cizího majetku. Je zde tedy patrný rozdíl v kriminalizaci jednání právnických osob, rozsah kriminalizace právnických osob byl od počátku v české právní úpravě širší, zahrnoval širší okruh trestných činů.

Český zákonodárce po necelých pěti letech účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob přistoupil v roce 2016 k radikální změně v koncepci věcné působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a namísto taxativního výčtu trestných činů v § 7 topo, kterých se právnická osoba dopustit může, s účinností od 1. 12. 2016 stanovil obecnou trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy, s výjimkou vyjmenovaných trestných činů. To umožňuje stíhat právnické osoby i za jednání, která dosud (do 30. 11. 2016) byla pro ně beztrestná. Výčet trestných činů, u kterých trestní odpovědnost právnických osob ze zákona vyloučena, zahrnuje dvacet jedna konkrétně vyjmenovaných trestných činů³⁴ a třicet dalších uvedených obecně (trestné činy proti branné povinnosti ve zvláštní části trestního zákoníku v hlavě jedenáct – šest trestných činů a trestných činů vojenských uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku v hlavě dvanácté – dvacet čtyři trestných činů). Celkem je tedy trestní odpovědnost právnických osob v České republice od 1. 12. 2016 stanovena na všechny trestné činy s výjimkou padesáti jedna trestných činů výslovně v zákoně uvedených. Trestné činy proti branné povinnosti či trestné činy vojenské rozhodně nenáleží k trestným činům frekventovaným, spíše jen výjimečným. Proto fakticky je trestní odpovědnost vyloučena jen u dvaceti jednoho trestného činu výslovně uvedeného v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob. Můžeme tedy hovořit s jistou nadsázkou o generální trestní odpovědnosti za všechny trestné činy v české právní úpravě.³⁵

Trestné činy, u kterých je trestní odpovědnost podle nového znění ustanovení § 7 topo vyloučena, zahrnují takové, které označujeme jako vlastnoruční (například dvojitý manželství, soulož mezi příbuznými, opilství, nikoliv ovšem například trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 odst. 2 tr. zák., který by tam správně měl být uveden také), trestné činy charakteristické speciálním subjek-

³⁴ Jedná se o tyto trestné činy: zabití, vražda novorozence dítěte matkou, účast na sebevraždě, rvačka, soulož mezi příbuznými, dvojitý manželství, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, zanedbání povinné výživy, týrání osoby žijící ve společném obydlí, porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 tr. zák., vlastizrada, zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, spolupráce s nepřitelem, válečná zrada, služba v cizích ozbrojených silách, osvobození vězně, vzpoura vězňů, nebezpečné pronásledování, opilství.

³⁵ JELÍNEK, J.: Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie* č. 4/2017, s. 26.

tem (například vražda novorozence matkou, týrání osoby žijící ve společném obydlí, nikoliv ovšem trestný čin neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku, u kterého bychom očekávali, že bude v seznamu uveden také), nebo trestné činy, u kterých to vylučuje povaha věci (například násilné překročení státní hranice, osvobození vězně, nikoliv ovšem trestný čin svádění k pohlavnímu styku, u něhož lze považovat za problematické jeho spáchání právníkem osobou).³⁶

Ze srovnání české slovenské právní úpravy plyne, že rozsah kriminalizace jednání právníků je v české právní úpravě širší, aniž ovšem je tím řečeno, že by taková právní úprava musela být nutně funkční. Slovenská republika kriminalizuje výrazně menší okruhy trestných činů spáchaných právníky osobami, je tedy i v tomto ohledu méně přísná, ale de lege ferenda se ukazuje žádoucí dosavadní výčet trestných činů v ustanovení § 3 topok rozšířit.

PŘÍČÍTELNOST – RŮZNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY, STEJNÉ PROBLÉMY

ČESKÁ REPUBLIKA

Klíčové ustanovení českého zákona o trestní odpovědnosti právníků osob je obsaženo v § 8 topo. Určuje, či protiprávní jednání (fyzické osoby nebo skupiny fyzických osob) má za následek vznik trestní odpovědnosti právníků osob.

Toto ustanovení bylo dotčeno již zmiňovanou novelou zákona o trestní odpovědnosti právníků osob a ve znění zák. č. 183/2016 Sb., zní:

§ 8

Trestní odpovědnost právníků osob

- (1) *Trestným činem spáchaným právníkem osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak*
- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, ve vedoucím postavení v rámci, která je oprávněna jménem nebo za právníkem osobu jednat,*
 - b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právníků osob, která u této právníků osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),*
 - c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právníků osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právníků osoby, nebo*
 - d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c), jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.*

³⁶ JELÍNEK, J.: Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právníků osob. *Bulletin advokacie* č. 4/2017, s. 30.

Změna dikce § 8 odst. 1 topo znamená, že ve smyslu § 8 odst. 1 písm. a) topo není možné kromě jednání statutárního orgánu nebo člena statutárního orgánu přičítat jednání jakýchkoliv jiných osob oprávněných jednat za právnickou osobu, ale pouze těch osob, které jsou „ve vedoucím postavení“. Z uvedeného plyne, že nebude možné přičítat jednání třetích osob, které za právnickou osobu jednájí například na základě příkazní smlouvy. Ostatně ani právnická osoba neměla valnou možnost ovlivnit jednání takových osob z hlediska svého kontrolního a řídicího systému.

Novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob č. 183/2016 Sb. přinesla do textu ustanovení § 8 odst. 1 nový termín „osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby“, aniž by ovšem zákonodárce tento termín v zákoně definoval. Zde bude záležet na výkladu, který se v aplikační praxi prosadí, jisto je jen to, že v obecném slova smyslu tomuto pojmu nebudou odpovídat osoby vykonávající provozní, pomocné, servisní práce [které ovšem mohou spadat pod kategorii zaměstnanců nebo osob v obdobném postavení podle § 8 odst. 1 písm. d) topo]. Pochyby nebudou ani v případě osob, které u právnické osoby vykonávají „řídicí funkce“, zde si mohl zákonodárce spojení osoba vykonávající „řídicí funkci“ a osoba „ve vedoucím postavení právnické osoby“ odpustit, protože osoba vykonávající řídicí funkci asi vždy bude osobou ve vedoucím postavení. Nemusí tomu ovšem tak být u osoby, která vykonává „kontrolní činnost“ u právnické osoby, což typicky nemusí být osoba ve vedoucím postavení“ u právnické osoby.

Dále citovaný zákon č. 183/2016 Sb. doplnil do textu § 8 topo nové ustanovení § 8 odst. 5 topo, podle něhož:

(5) Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1, zabránila.

Novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob se snaží řešit problém odpovědnosti osob nacházejících se ve vrcholném postavení, pro které zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nestanovil žádná kritéria jejich odpovědnosti a snaží se stanovit možnost „vyvinění se“ právnické osoby. Děje se tak ale způsobem, který vyvolává pochybnosti o správnosti přijatého pozměňovacího návrhu. Nejde jen o nesprávně použitý termín „zproštění se odpovědnosti“, který má místo tam, kde se jedná o odpovědnost objektivní, ale odpovědnost právnických osob je odpovědností subjektivní³⁷ (proto je správně hovořit o „vyvinění“ právnické osoby), ale také o použité neurčité kritérium „veškerého úsilí“, které je možné požadovat na právnické osobě. „Veškeré úsilí“ je pojem neurčitý, který si bude vyžadovat výkladu. A navíc jaké jiné, vyšší než „veškeré úsilí“ lze požadovat na právnické osobě? Odtud plyne i další otázka či spíše obava, zda snad ve snaze trestní odpovědnost zmírnit poslanci přijatým textem tuto odpovědnost fakticky nezpřísnil.

³⁷ Podrobněji k této otázce JELÍNEK, J.: K povaze trestní odpovědnosti právnických osob. *Kriminalistika* č. 2/2016, s. 84–86.

Slovenská právní úprava je z části podobná a z části odlišná, jak vyplývá z uvedeného textu příslušného ustanovení slovenského zákona.

§ 4 toposk

- (1) Trestný čin podľa § 3 je spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal
 - a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu,*
 - b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo*
 - c) iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať.**
- (2) Trestný čin podľa § 3 je spáchaný právnickou osobou aj vtedy, ak osoba uvedená v odseku 1 nedostatočným dohľadom alebo kontrolou, ktoré boli jej povinnosťou, hoci z neobľahosti umožnila spáchať trestný čin osobou, ktorá konala v rámci oprávnení, ktoré jej boli zverené právnickou osobou.*
- (3) Spáchanie trestného činu právnickou osobou podľa odseku 2 sa právnickej osobe nepričítá, ak vzhľadom na predmet činnosti právnickej osoby, spôsob spáchania trestného činu, jeho následky a okolnosti, za ktorých bol trestný čin spáchaný, je význam nespĺnenia povinností v rámci dohľadu a kontroly zo strany orgánu právnickej osoby alebo osoby uvedenej v odseku 1 nepatrný.*
- (4) Trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená vyvedením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe uvedenej v odseku 1 a nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala spôsobom podľa odsekov 1 a 2.*
- (5) Trestná zodpovednosť právnickej osoby nezaniká vyhlásením konkurzu, vstupom do likvidácie, jej zrušením alebo zavedením nútenej správy.*
- (6) Ustanovenia odsekov 1 až 5 sa použijú aj vtedy, ak
 - a) k spáchaniu trestného činu došlo v čase od založenia právnickej osoby do jej vzniku,*
 - b) právnická osoba vznikla, ale súd rozhodol o jej neplatnosti,*
 - c) právny úkon, ktorý mal založiť oprávnenie na konanie za právnickú osobu, je neplatný alebo neúčinný,*
 - d) fyzická osoba, ktorá konala za právnickú osobu, nie je za takýto trestný čin trestne zodpovedná.**

Ve slovenské právní úpravě jak vidíme je obsažený materiální korektiv trestní odpovědnosti právnických osob, a to v ustanovení § 4 odst. 3 toposk. Ustanovení se vztahuje k odpovědnosti právnické osoby za jednání zaměstnance, které bylo způsobeno výlučně tím, že právnická osoba nespĺnila zákonnou povinnost v rámci dohledu a kontroly ze strany orgánu právnické osoby nad činností zaměstnance. Právnické osobě se takový čin nepřičítá, pokud vzhledem k předmětu činnosti právnické osoby, způsobu spáchaní trestného činu, jeho následkům a okolnostem, za kterých byl čin spáchaný, je význam nespĺnění povinností v rámci dohledu a kontroly ze strany právnické osoby nepatrný.

Ze srovnání obou právních úprav je zřejmé, že obě právní úpravy se snaží přiřítatelnost jednání fyzických osob právnickým osobám nějakým způsobem omezit, ale každá z právních úprav k tomu přistupuje odlišně.

PŘECHOD TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI NA PRÁVNÍHO NÁSTUPCE

Jedna jediná obecná věta ustanovení českého § 10 odst. 1 topo („Trestní odpovědnost právního nástupce právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce“) vyvolává řadu otázek, ale nenabízí mnoho odpovědí. A pokud odpovědi nabízí, často jde o odpovědi obsahově protikladné.

Smysl citovaného ustanovení je zřejmý – zabránit, aby se provinilá právnická osoba vyhnula důsledkům trestní odpovědnosti tím, že se nějakým způsobem transformuje (sloučí, splyne, rozštěpí, odštěpí, převede jmění na právního nástupce, změní svoji organizační strukturu etc.).

Jak v literatuře uvádí Jelínek ustanovení § 10 odst. 1 topo přináší několik otázek:

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob spojuje přechod trestní odpovědnosti s právním nástupnictvím, neuvádí však, zda jde o univerzální právní nástupnictví či singulární právní nástupnictví, neuvádí, zda právních nástupců může být i více.

Z textu zákona není jasné, zda dochází při nástupnictví právnické osoby k zániku právnické osoby, která spáchala trestný čin.

Zákon dále neuvádí, jaký je vztah přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce se stavem trestního řízení proti právnické osobě.

Otázkou je, zda k přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce dochází objektivně nebo zda je zde nějaké „zavinění“ právnické osoby, na kterou trestní odpovědnost přešla.

V zákoně nezodpovězenou otázkou je také otázka, zda trestní odpovědnost právnické osoby by mohla přejít z právnické osoby na osobu fyzickou.³⁸

Zásadu přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce obsahuje i slovenská úprava trestní odpovědnosti právnických osob. Zákon ji uvádí v ustanovení § 7 topok. Jeho znění uvádí:

§ 7 topok

- (1) *Trestná zodpovednosť právnickej osoby, ktorá bola zrušená, prechádza na všetkých jej právnych nástupcov; to platí aj pre nevykonané tresty, ak odsek 3 neustanovuje inak. Trestná zodpovednosť právnickej osoby na fyzickú osobu neprechádza.*
- (2) *Na ukládanie úhrnného trestu, spoločného trestu, súhrnného trestu a ďalšieho trestu právnomu nástupcovi právnickej osoby sa primerane použijú ustanovenia Trestného zákona; ak je takýto postup vzhľadom k povahe právneho nástupníctva vylúčený, súd môže uložiť samostatný trest.*

³⁸ JELÍNEK, J.: K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce. *Bulletin advokacie* č. 5/2015, s. 22.

- (3) *Ak dôjde k zmene alebo zrušeniu právnickej osoby počas vykonávacieho konania, súd, ktorý rozhodol o vine a treste, na návrh právneho nástupcu tejto právnickej osoby rozhodne či alebo v akom rozsahu sa nevykonaný trest vzťahuje aj na tohto právneho nástupcu; odsek 2 sa použije primerane.*
- (4) *Na účely tohto zákona sa zmenou právnickej osoby rozumie zlúčenie, splynutie alebo rozdelenie právnickej osoby, prevod imania na spoločníka, zmena právnej formy právnickej osoby alebo premiestnenie sídla právnickej osoby do zahraničia.*

Z obsahu ustanovení § 7 toposk vyplýva, že i keď ani slovenská právni úprava prechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce také nedává vyčerpávající odpověď na všechny shora uvedené otázky vyplývající z nedostatečné právní úpravy české, některé sporné otázky výslovně řeší (přechází na právního nástupce trestní odpovědnost právnické osoby, která byla zrušená, trestní odpovědnost právnické osoby nemůže přejít z právnické osoby na fyzickou osobu).

ZÁVĚR

Porovnáním právních úprav trestní odpovědnosti právnických osob v trestním právu České republiky a Slovenské republiky můžeme konstatovat, že obě právní úpravy reagují na stejné důvody (příčiny) trestněprávní regulace společenských vztahů, konečné znění přijaté obou právních úprav není prvním legislativním projektem, v obou případech byla zvolena shodná základní koncepce trestní odpovědnosti právnických osob.

Obě právní úpravy vykazují mnoho společných znaků, a to nejen v oblasti trestní odpovědnosti, ale i v oblasti sankcionování.

Rozdíl záleží také v tom, že česká právní úprava byla již sedmkrát novelizovaná, přičemž novela provedená zák. č. 183/2016 Sb., je novelou zásadní, podstatnou. Je možné očekávat, že i slovenská právní úprava (možná i pod vlivem české právní úpravy) bude aktuálně reagovat na vzniklé otázky a problémy novelizací. To ukáže až delší doba aplikace slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Slovenská právní úprava je juristicky dokonalejší v otázce přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce.

Vzhledem k rozsahu působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a vzhledem k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob je ovšem česká právní úprava obsažená v zákoně č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob, výrazně přísnější než aktuální právní úprava slovenská podle zákona č. 91/2016 Zb., o trestní odpovědnosti právnických osob. Tato okolnost bude mít nepochybně odraz i v počtu stíhaných, žalovaných a odsouzených právnických osob ve Slovenské republice.